

D8	A pályázó neve: Dr. Szvák Gyula	A pályázat azonosítója: 2012TKI587
----	---------------------------------	------------------------------------

BESZÁMOLÓ A 2007 ÉS 2011 KÖZÖTT VÉGZETT KUTATÁSOKRÓL

A kutatási beszámoló terjedelme (szóközökkel együtt) egyéenként legfeljebb 1 oldal. A beszámoló tartalmazhat a megadott terjedelmen belül publikációs listát is.

Dr. Szvák Gyula

Az elmúlt öt esztendőben végzett kutató munkámat nem tudom teljesen elválasztani kutatócsoportunk tevékenységétől, hiszen egy nagy projekt munkáját koordináltam, amelynek során mintegy 150 publikáció, köztük 33 könyv és 3 disszertáció készült el. Erről itt részletesen nem írnék, hiszen a kutatócsoport éves beszámolóit hozzáférhetők. Így talán megbocsájtható, ha e helyen saját kutatási tevékenységemről számolok be.

Az elmúlt fél évtized életem legtermékenyebb publikálási időszaka volt: összes publikációim majd 30%-a keletkezett ekkor. Nem biztos, hogy a legjelentősebb személyes kutatási eredmények időszaka (ennél kétségtelenül többre tartom kutatócsoportunk kollektív eredményeit), de néhány érdeklődésre számot tartó írásról mégis számot adhatok.

Mivel tudományunk számára az igazi megmérettetés a nemzetközi jelenlét, ezért élre kívánkozok a „Russzkaja paragyigma” című kötetem megjelenése Oroszországban, illetve, hogy nekem jutott az a megtiszteltetés, hogy az Oxford University Press ötkötetes nagy historiográfiai összefoglalójában én írhattam a „hosszú” 19. századi orosz történetírás történetéről szóló részt.

Historiográfiai kutatásaimat egyébként is több irányban igyekeztem elmélyíteni. Elemeztem az engem régóta foglalkoztató újabb irodalmat az orosz autokrácia tárgykörében és az azt opponáló álcár-ideológia vonatkozásában – olykor nemzetközi vitákat is kiváltva, módszertani tanulságokat megfogalmazva. Nem hagytam fel a szintén számos diszkussziót provokáló „orosz feudalizmus” historiográfiai sorsának nyomon követésével sem. Az általam művelt területet szeretem „mikrohistoriográfiának” nevezni, s talán néhány munkára ez valóban igaz. Ilyeneknek tartom pl. az egykori témavezetőm, Ruszlan Szkrinnikov munkásságának szentelt kollektív kötetet és tanulmányaimat. Ez utóbbiak szintén a magyar ruszisztika jó hírét vihetik a világba: kivételes megtiszteltetés volt, hogy a ma kiváló orosz tudósai – R. G. Szkrinnikov egykori tanítványai - engem kértek fel mesterünk jubileumi kötetének szerkesztésére.

A par excellence kutatói tevékenységet egyébként elég nehéz elválasztani a kutatásszervezéstől: ezért mindenképpen említést érdemel, hogy az adott időszakban nagyon sok nemzetközi konferenciát kezdeményeztem és „soknemzetiségű” kötetet szerkesztettem – az általam preferált és kutatótt témákban, mint pl. az orosz állam szerepe és jelentősége, a nemzet és állam viszonya régiókban, az álcár-jelenség. . Ezek közvetlenül kapcsolódnak kutatócsoportunk előző öt évének tevékenységéhez. A ruszisztika módszertani problémái, az orosz történetírás regionális iskolái, vagy az Oroszország-kép történelmi változásai szintén prioritást kaptak kutatásaimban, de nem elsősorban a kutatócsoporton belül.

A legjellemzőbbnek mégis azt tartom erre az öt évre, hogy sikerült a régi narratívák mellett új témákat és megközelítési módokat behoznom kutatásaimba, és ezzel kutatócsoporti kollégáimat, egyetemi tanítványaimat is inspirálni. Az új út keresésének legfontosabb példái az orosz „korlátlan” hatalom korlátairól, a legitim és illegitim cár „helycseréjéről” és a Tyimofej Ankungyinovról, egy nemzetközi szélhámosról írt munkáim. Ez utóbbi egyúttal forráskiadás is, amely Natalie Zemon Davis Martin Guerre visszatérése c. művét idézheti fel orosz talajon.

Dr. Bodnár Erzsébet (Dr. Árvayné)

Kutatási témák 2007 és 2011 között:

Két nagy téma (I. Tradíció és modernizáció kérdései az orosz kormányzati politikában a 19. század első felében; II. A 18–19. századi orosz hatalmi politika elvei és lehetőségei az európai ügyekben és a keleti kérdésben) kutatásával foglalkoztam.

Eredmények: Az első témához kötődően konferenciát szerveztem és konferenciakötetet szerkesztettem. (Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században, Szerk.: Bodnár Erzsébet–Demeter Gábor, Budapest, Hungarovox, 2008. 450.).

A 19. század első felében, a keleti kérdésben követett orosz külpolitika jellemzőit feltáró tanulmányaimból született meg tanulmánykötetem (A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében, (Tanulmányok), Budapest, Hungarovox, 2008. 223.). Az orosz külpolitika jellege megváltozott a 19. század első felében, a keleti kérdésben a stratégiailag fontos tengersizorosok kérdése, a Balkánon az orosz befolyás megerősítése és növelése, valamint az Oszmán Birodalom felosztásának megvalósítása került előtérbe. Ezekkel a problémakörökkel foglalkoztam tanulmányaimban.

2010 és 2011 közötti időszakban I. Sándor (1801-1825) reformpolitikájának, valamint az európai ügyekben és a keleti kérdésben követett orosz külpolitikának a vizsgálata során született kutatási eredményeimet tanulmányokban összegeztem, és konferenciákon mutattam be. Lásd részletesen:

a., Konferencián megtartott előadások:

1. Budapest, ELTE Ruszisztikai Központ; 2010. 05. 17–18.; Rol goszudarsztva v isztoricseszkom razvityii Rosszii; Otsztaloszty i progressz. Programma preobrazovanyija rosszijszkovo goszudarsztava i rezultati polityiki reform v pervom gyeszjatyilyii 19 v.

2. Szombathely, Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, 2011. 05. 27.; Hagyomány és megújulás a szláv népek történelmében, a szláv kultúrák irodalmi és művészeti alkotásaiban; Régi és új vonások az orosz külpolitikában (1801–1825)

3. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2011. 10. 6–7.; Small nations in between great powers (Kisállamok a birodalmak/nagyhatalmak perifériáin); The Russian Diplomacy and the Swedish/Finnish Question, 1801–1815

b., Publikációk:

1. Az itáliai államok és az orosz diplomácia (1801–1815), in: Risorgimento 2009, Szerk.: Madarász Imre, Italianistica Debreceniensis XVII., Konferenciakötet, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010. 29–41.

2. A Szárd-Piemonti és a Nápolyi Királyság az orosz diplomáciában (1801–1815), in: Esmék, forradalmak, háborúk. Vadász Sándor 80 éves. Szerk.: Háda Béla-Ligeti Dávid Ádám-Majoros István-Maruzsa Zoltán-Merényi Krisztina-Petneházi Margit, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010. 45–57.

3. Orosz kormányzati reformtörekvések és a reformpolitika eredményei (1801–1811), in: Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves. Szerk.: Háda Béla-Ligeti Dávid Ádám-Majoros István-Maruzsa Zoltán-Merényi Krisztina, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010. 69–80.

4. Jobbágykérdés I. Sándor politikájában (1801–1804), in: Emlékkönyv Barta János 70. születésnapjára. Szerk.: Angi János-Pallai László-Papp Imre, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2010. 279–291.

5. Oroszország déli törekvései és a fekete-tengeri szorosok problémája (1774–1806), in: Távolabbra tekintve. Tanulmányok J. Nagy László 65. születésnapjára, Szerk.: Ferwagner Péter Ákos-Kalmár Zoltán, Szeged, Universitas Szeged Kiadó, 2010. 237–251.

6. Otsztaloszty i progressz. Programma preobrazovanyija rosszijszkovo goszudarsztva i rezultati polityiki reform v pervom gyeszjatyilyii XIX. v., in: Rol goszudarsztva v isztoricseszkom razvityii Rosszii/The Role of the State in the Historical Development of Russia, Ruszisztikai Könyvek XXVII., Red.: D. Szvak, Magyar Ruszisztikai Intézet, Russica Pannonica, Budapest, 2011. 243–253.

Dr. Bótor Tímea

Kutatási témák 2007 és 2011 között:

A moszkvai állam létrejötte, megerősödésének folyamata, az egyház és az állam fejlődése a 14–15. században:

- Az autokefál egyház. A „Moszkva-harmadik Róma” elmélet ideológiai megalapozása a legújabb irodalom és viták tükrében.
- A moszkvai nagyfejedelmek 14–15. században keletkezett végrendeleteinek magyar fordítása és forráskritikai vizsgálata

A fenti időszakban az MTA-ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport munkatársaként „A moszkvai állam létrejötte, megerősödésének folyamata, az egyház és az állam fejlődése a 14–15. században” témakörben folytattam kutatásokat. 2007–2009 között a Pécsi Tudományegyetem Középkori és Koraujkori Tanszékének OTKA (TS 099775) pályázatában is közreműködtem. 2007 és 2008 között elsősorban egy eszmetörténeti problematikát jártam körül, a Moszkva-Harmadik Róma elmélet, mint a nemzeti öntudat kialakulásának forrása tétel legújabb historiográfiai megközelítéseit foglaltam össze két nemzetközi konferencia előadásban, illetve több orosz és magyar nyelven megjelent tanulmányban.

Kutatásaim legfőbb irányvonalát 2007–2011 között a moszkvai nagyfejedelmek óorosz nyelven keletkezett végrendeleteinek magyar fordítása, – elsőként a magyar ruszisztikában – és a forrásokhoz kapcsolódó értekezés megírása alkotta, melyet 2007 nyarán öthetes Moszkvában végzett kutatómunka előzött meg. „A Moszkvai Fejedelemség története a nagyfejedelmi végrendeletek (1336–1462) tükrében” című értekezés nyilvános védésére 2011. június 1-én került sor. A summa cum laude eredménnyel megvédett disszertáció kéziratából készült könyv 2011 decemberében látott napvilágot. A moszkvai nagyfejedelmek XIV–XV. században keletkezett testamentumait feldolgozó monográfia hiánypótló mű a hazai történeti ruszisztikában, forrásorientált megközelítéssel mutatja be a Moszkvai Fejedelemség XIV–XV. század történetét. A XIV. század első harmadában új oklevéltípus jelent meg a Moszkvai Rusz területén: a végrendelet. A mai napig fennmaradtak a moszkvai nagyfejedelmek testamentumai és a Rusz-beli fejedelmek egymás közötti szerződéseinek, megállapodásainak oklevelei. A végrendeletek azok az elsődleges történeti források, melyek a moszkvai fejedelmi család tagjai között fennálló viszonyrendszert tárták fel, az örökösödési rendben bekövetkezett változásokat rögzítették. A testamentumok elemzése lehetőséget nyújt az adott korszak társadalmi berendezkedésének, gazdasági életének és kultúrtörténetének megismerésére. A birtokviszonyok alakulását, a nagyfejedelmi udvar működését, az ingó és ingatlan vagyont, a korabeli adónemek, a személyes vagyontárgyak, ékszerek, értékes ruházat leírását és szétosztását követhetjük nyomon az oklevelek tanulmányozása során. Az általam kutatott témákban 2007–2011 között összesen tizenhat tudományos publikációm született.

2010–2011-ben az MTA-ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport tudományos titkári és teljes körű adminisztratív teendőit is elláttam. 2007–2011 között több hazai és nemzetközi tudományos konferencia- és kulturális rendezvény szervezésében is közreműködtem, melyek a magyar-orosz kapcsolatokat segítették elő. Az elmúlt évek tudományos-ismeretterjesztő rendezvényei, előadásai a tudomány és a társadalom közötti aktív párbeszéd lehetőségét teremtették meg.

Legfontosabb publikációim:

A tatár függéstől az önálló uralkodóig. A Moszkvai Fejedelemség története a nagyfejedelmi végrendeletek (1336–1462) tükrében, Ruszisztikai Könyvek XXVIII. Budapest, Russica Pannonicana, 2011. 384. o.

The System of Holdings Moscow by Thirds from the 1340s until the Mid-Fifteenth Century. In: Studia Slavica Hung. 2010/1. 113–121.

Obosznovenyije tyeorii „Moszkva-Tretyij Rim” v zerkale novejszej lityeraturi. In: SZVÁK Gyula (szerk.): Goszudarsztvo i nacija v Rosszii i Centralno-Vosztocsnoj Jevrope/State and the Nation in Russia and Central-East-Europe. In: Budapest, 19–20 May, 2008 (Ruszisztikai Könyvek XXII.) Russica Pannonicana, Budapest, 2009. 78–90.

Dr. Gyóni Gábor

Kutatási témák 2007 és 2011 között:

- A magyar őstörténet magyar és orosz historiográfiai vonatkozásai (aspirantúra, Uráli Állami Egyetem, Jekatyerinburg)
- Oroszország nemzetiségi képe, uráli népek Oroszországban
- A középkori Novgorod története

2007-ben az Uráli Állami Egyetemen, Jekatyerinburgban védtem meg doktori (orosz terminológia szerint: kandidátusi) disszertációm (2009-ben Magyarországon is honosították), amelyben a magyar őstörténet magyar és orosz historiográfiai megközelítéseit vettem vizsgálat alá. Az értekezés 2008 végén könyv alakban is megjelent Oroszországban „Protovengri na Urale” címen. Jövőbeni terveim között szerepel, hogy a korai magyar történetre vonatkozó kutatásaimat, elképzeléseimet magyarul is közzétegyem.

2006-tól – egy novgorodi tudományos expedícióban való részvétel után – érdeklődésem a középkori Novgorod, illetve Rusz történetére is kiterjedt, néhány kisebb közlemény után készülöben van a Novgorod historiográfiájával foglalkozó nagyobb lélegzetű tanulmányom.

Tudományos érdeklődésem állandó tárgya Kelet-Európa etnikai képének változása. Különös jelentőséggel bír ebből a szempontból a történelmi Oroszország (a volt Orosz Birodalom, Szovjetunió, illetve a posztszovjet térség területe), egyrészt, mert Magyarországon nem volt hozzáférhető az ezen eurázsiai térségre vonatkozó adatok nagy része, másrészt mert nyelvrokonaink többsége is itt él. Ennek jegyében az oroszországi finnugor és más népek történetére vonatkozóan évekig végeztem adatgyűjtést: egy adattár elkészítését tűztem ki célul, amely az egykori Orosz Birodalom és Szovjetunió jelentősebb népeinek – beleértve uráli nyelvrokonainkat – etnodemográfiai történetét mutatja be. Ez az adattár 2011-ben jelent meg. A jelenlegi akadémiai pályázat sikere esetén mód adódhat arra, hogy ezen irányú kutatásaimat időben is kibővítsm.

Munkám elképzelhetetlen az oroszországi szakirodalom nyomon követése, ismerete nélkül. Az elmúlt években többször is lehetőségem volt arra, hogy oroszországi könyvtárakban, levéltárakban végezzem kutatásaimat. 2004 és 2007 között Jekatyerinburgban éltem, de ebben az időszakban más városokban is kutattam (Kazany, Ufa, Cseljabinszk). 2008-ban, 2009-ben Jekatyerinburgban és Moszkvában összesen négy hónapot töltöttem vendégkutatóként az Orosz Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében. 2010 júniusában Klebelsberg–ösztöndíj keretében egy hónapot tartózkodtam Moszkvában. 2011-ben Szaranszkban voltam vendégoktató, emellett számos nemzetközi konferencián vettem részt Budapesten, Moszkvában, Ufában, Izsevszkben, Jekatyerinburgban, Hanti-Manszijszkban, Kisinyovban. Oktatási tevékenységet folytatok az ELTE-n a történelem és ruszisztika MA szakos hallgatók számára.

Legfontosabb publikációim:

A történelmi Oroszország népei. Adattár. Russica Pannonicana, Budapest 2011. 280 p.

Gyóni Gábor-Bronyiszlava Boriszovna Ovcsinnyikova: Protovengri na Urale. Bank kulturnoj informacii, Jekatyerinburg, 2008. 196 p.

Orosz birodalom volt-e a Szovjetunió? In: Új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után. L' Harmattan, Budapest, 2009. 77–92.

Vengerszkije elementi v toponymii Baskirii. In: Voproszi onomasztyiki № 5 (2008) 36–48.

Gyinamika csiszlennosztyi uralszikih narodov v Rossziji. In: Isztoricseszskaja uralisztyika i ruszisztyika na Urale i v Budapeste. Russica Pannonicana, Budapest, 2010. 77–105.

Dr. Kriza Ágnes (Dr. Tóthné)

Kutatási témák 2007 és 2011 között:

- Egyházi szláv nyelvű hitvédő irodalom a Kárpát-medencében
- A XVI. századi moszkvai hitvédő irodalom, gyökerei és kölcsönhatásai
- A középkori orosz képteológia és forrásai
- Viták a XVI. századi orosz ikonfestészetéről
- A Szentháromság ikonográfiája az újkori ikonfestészetben (XVI. századtól)

Az ötéves kutatási időszak alatt, a kutatási tervem szerint haladva két, jól elkülöníthető kutatási területem kristályosodott ki, amelyek azonban több ponton is érintkeznek egymással:

1. Nyugat-ellenes ortodox hitvédő irodalom. A témának legfontosabb publikációja a 2010-ben a *Századok* c. folyóiratban megjelent nagyszabású, szövegkiadással ellátott tanulmánya, amely egyesíti az elmúlt öt évben a témában végzett kutatásaimat, és középpontjában Szapolyai Jánosnak az áthoszi szerzetesekkel folytatott levelezése (1533–1534) áll. E publikáció legfontosabb eredménye azonban, hogy egy olyan forráscsoportra (az ortodox ún. latin-ellenes irodalomra), illetve annak magyarországi jelenlétére hívja fel a figyelmet, amely – igen nagy jelentősége ellenére – a hazai kutatás számára mindeztidáig lényegében ismeretlen volt. Ezt a nagy tanulmányt több idegen és magyar nyelvű résztanulmány és előadás előzte meg.

2. Középkori orosz képteológia. A középkori orosz képteológia történetének kutatásával másfél évtizede foglalkozom, s jelenleg azon dolgozom, hogy ennek a munkának az eredményeit egy kétkötetes monográfiában összegezzem. A középkori orosz képteológia korábban soha nem képezte önálló vizsgálat tárgyát, így ez a vállalkozás egyedülálló a nemzetközi szakirodalomban is. A kétkötetes monográfia első kötete „Középkori orosz képvédő irodalom. I. rész. Bizánci források” címen jelent meg. A kötet kétnyelvű, a második, a könyv mintegy harmadát kitevő orosz rész orosz nyelvű összefoglalót és szláv nyelvű szövegkiadásokat tartalmaz. A könyv ugyancsak kétnyelvű második kötetét 2012-ben tervezem befejezni, ez a 16. századi orosz képvédő szövegeket mutatja majd be.

E kutatási téma másik kiemelkedő eredménye az volt, hogy „Középkori orosz képviták. 15–16. század” címen húsz hónapos kutatási ösztöndíjat nyertem a londoni Warburg Intézetbe (*NKTH–OTKA–EU Marie Curie „Mobilitás” pályázat*). Így 2011. augusztusa óta mint az MTA-ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport által delegált vendégkutató dolgozom Londonban, az ösztöndíjam 2013. márciusában jár le.

Az öt év alatt 17 publikációm jelent meg (ebből egy monográfia) és 13 előadást tartottam, valamint négy díjat (*NKTH–OTKA–EU Marie Curie „Mobilitás” pályázat*, *MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj*, *MTA Ifjúsági Nemzetközi Konferencia Pályázat*, *Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány ösztöndíja*) nyertem el.

Legfontosabb publikációim:

A középkori orosz képvédő irodalom. I. Bizánci források, Budapest: Russica Pannonicana, 2011. 328 p.

Az ortodox polemikus irodalom kezdetei a Habsburg Birodalomban. Szapolyai János levelezése az áthoszi szerzetesekkel (1533–1534), in: *Századok* 144 (2010/5), 1121–1164.

Letajuscscije ikoni Bogorodnyici-pokrovityeli russzkovo goszudarsztva. In: SZVÁK Gyula (ed.), *Rol goszudarsztva v isztoriczeszkom razvityii Rosszii*, Budapest: Russica Pannonicana, 2011. 100–120.

Vizantijjszkije isztocsnyiki bogoszlovija ikoni v „Poszlanyii ikonopiszcu”, in: *Studia Slavica Hung.* 54/1–2 (2009). 161–187; 407–427.

Petr Gugnyivij i Papessza. Analityicseszskaja cerkovnoszlavjanszkaja polemicseszskaja lityeratura v Centralnoj Evrope, in: *Studia Slavica Hung.* 53 (2008/2). 397–405.

